

Oponentův posudek na bakalářskou práci Anny Havlíkové: Erbenova Kytice literární a filmová aneb Problémy filmové adaptace a pokus o nalezení kýče.

Název předkládané práce spolu s v Úvodu vytyčenými teoretickými tématy a problémy (problematika filmových adaptací, způsob interpretace literárního textu, naratologický pohled na literaturu a film, sémiotika filmu, filmový vypravěč) působí přímo impozantně. Takovéto zadání snad ani neodpovídá nárokům kladeným na bakalářskou práci. Jak se však při její četbě ukáže, vše je mnohem prostší už díky tomu, že se autorka opírá o zúžený výběr odborné literatury, kterou pak redukuje na několik málo podnětů – nejspíš na to, co hodlala uplatnit při nelehké komparaci kanonizovaného díla české literatury s pokusem o jeho vizuálně-narativní transformaci. Koněm teoretickým podnětům podotýkám tolik: Bubeníčková typologie filmových adaptací založená na jejich uzavřenosti či otevřenosti se mně jeví příliš zjednodušující a schematizující. Mezi takto danými opozity existuje zajisté bohatá škála, daná větší či menší mírou oné otevřenosti a uzavřenosti. Jsem přesvědčena, že dané hledisko (jeho oprávněnost) by muselo být ověřeno na řadě reprezentativních děl světové kinematografie, mezi nimiž by nechyběla taková jména jako Pasolini, Wajda, Schlöndorff a další. To by měl pochopitelně učinit autor publikace o Teorii a praxi filmové adaptace literárního díla. To je ovšem úkol na léta. Eva Strusková se, pokud vím, v oboru interpretačních analýz adaptačních záměrů a realizací nikterak neproslavila. Její teze a terminologie (převyprávět, ilustrovat, popularizovat, postihnout smysl, reprodukovat, podat interpretaci) působí opět velmi vágně, pokud obé není podloženo konkrétními argumenty – to znamená vyhodnocením filmových adaptačních projektů. Chybí tu, myslím, také zásadní poznatek, že otevřenost či uzavřenost adaptace, její ilustrativnost či kreativnost, namnoze odvisí od charakteru předlohy, například od její jednoduchosti či významové zvrstvenosti. Jiný úkol a jiné podněty nabízí pochopitelně Viewegh, jiné Ladislav Fuks. (Postava k podpírání není adaptací, nýbrž autorským filmem).

Chatman se nám celkem hodí se svými narativními typy vzdor příšerné úrovni překladu Dohodnutých termínů. Domnívám se, že Anna Havlíková mohla ještě více využít ve své práci narativní typ popisový, jenž souvisí též se znakovou povahou literárního narativu, jenž může svobodně popisové zobrazení rozvinout, nebo potlačit na minimum. Film naopak prvotně poskytuje plnost reality. Existují ovšem postupy umožňující diferencovanou popisovost i v případě tohoto vizuálního média. Aspekt popisu se objevuje též v komparativní části práce, neboť několikrát zdůrazňovaná a dokládána lakoničnost Erbenových balad je filmovému zobrazování vsutku nedostupná. Režisér Brabec – vědom si patrně tohoto nedostatku, jenž by uvážlivější tvůrce spíše odradil – pojal svou Kytici jako výrazně kamerový film. Její zkratkovitě a namnoze dramaticky podané příběhy, s obrazy pouze naznačenými a čtenářovou imaginací tudíž dotvářenými, nahradil opulentní obrazovou „hostinou“, kamerovými efekty a kouzly předlohou nějak iniciovanými. Ona základní jinakost a nestřídmost pak do hry zapojila i roční doby, přírodní děje, ženské půvaby, kostýmové kreace, lidové obyčeje a rituály...

Pro literární charakteristiku Erbenova díla použila autorka studii Václava Vaňka, kterou ovšem pouze reprodukuje, cituje a parafrázuje (uvozovky by se ovšem slušelo ještě rozhojnit) a její text má v této fázi podobu referátu určeného pro literární seminář. Také se domnívám, že by bylo dobré, soustředíme-li se na jediné dílo, vycházet z více pramenů. S nimi pak pracovat formou uvážlivého výběru, jenž by nám poskytl soubor dílčích aspektů a rysů umožňujících komparaci s adaptačním přístupem nějak systematizovat. Ze studie Václava Vaňka by se uplatnilo mnohé: třeba princip hybnosti, převaha horizontální orientace nad vertikálností, pojetí přírody (její démonizace) a napětí mezi ní a náboženským zanícením. Dále mnohost ženských rolí a drastické zpodobení tělesnosti. Prostě bylo třeba vyčíst soustavněji povahu fikčního světa Kytice, jenž Brabec vlastně učinil záminkou pro svou ambiciózní kameramanskou kreativitu, osobitě i svévolně ho dotvářel a přetvářel. Pozměňoval rovněž, jak páce důsledně odhaluje, podobu některých příběhů – například dodáváním expozic nebo změnou zakončení.

Jak už jsme konstatovali, Václav Vaněk poskytl řadu výtečných podnětů pro srovnávací analýzu literární a filmové Kytice. Co mně tu ale chybí zcela zásadně, je pojednání mýtu a baladickosti, a spolu s tím nějaký odborný pramen poskytující inspiraci pro paradigma žánrového typu. Zajímalo by mě totiž přednostně, nakolik filmová verze mýtus akceptuje, paroduje (třeba nechtěně) či popírá. Balady Erbenovy Kytice jsou vskutku náležitě nadčasové, ale jsou spjaty s baladickým světem a baladickým vědomím. Navrhovanou aktualizaci v Závěru práce si představit nedokážu.

Teorii kýče je věnována pozornost dosti rozsáhlá (vzhledem k rozsahu textu a hlavnímu zadání). Kulka a Eco tu poskytli myslím dostatečné východisko pro identifikaci projevů kýčovitosti v Brabcově ambiciózním díle, které autorka výsledně rozebírá – bohužel krok za krokem, cestou rekapitulace vybraných baladických dějů, rekapitulace občas a průběžně doplněné kritickými glosami. Čili nikoliv na základě předem stanovených kritérií a hledisek (např. znovustvoření fikčního světa Kytice). Ke kýčovitosti jen tolik: motiv oblohy a oblaků není kýčovitý předem. Je oblíbený po staletí malíři, fotografy i kameramany. Jde přece především o způsob ztvárnění, funkci (třeba leitmotivu) či význam (osudovost). Nemusí být jen lacině líbivým ornamentem.

Než se budeme pokoušet definovat kýčovitost a ujasňovat si svůj postoj k ní, bylo by asi dobré ujasnit si uměleckost. Osobně se mohu doznat k tomu, že rozlišuji mezi kýčem odpudivým a kýčem sympatickým, ba přímo oblažujícím. Nejhorší je ten, který se tváří, že je uměním. Jsem rovněž toho názoru, že s filmovým kýčem se příliš neslučuje uplatnění tak náročných kamerových postupů a expresivních vizuálních poetizací, jaké předvedl Brabec kameraman ve svém marném pokusu o Erbenův svět.

Práci Anny Havlíkové vzdor řadě námitek a problematizací doporučuji k obhájení. Zejména kvůli její odvaze, vykonané práci a vyhraněnému stanovisku.

Doc. Marie Mravcová